

КҮН ЯГЪДЖ БРУЦЕЛЛЕЗАР ГЕМТНÄ

1958 жилин хаврар «Гашунский» совхозд февраль сард хө хургуллулганд орлсн пенсионер, 67-та өвгн М. гемтв. М. 15 жил хөөч болдж кōдллä, зуг сүүлнхк 7 жилд кōдлджäс уга. М. ик дамшлтта, хальдвр гемäс äädгo, «гемтдо» күмб гигъäd, бруцеллезас саглч тärлгнд өрсн уга.

Кесг күн малин халхар кōдлсн бийнх бруцеллез гемин тускар ю чигн медхш. Бруцеллез — хальдврта, күнд, удан äдгдг гем. Бруцеллезар гемтчкäd эмнүлäd йовснас, саглад гемтлгo йовснх амр.

„Ямана безг“

Кезänäс нааран чичрүлдг, безгин татлгъта нег гем харгъдг билä. Тер гемиг «ямана безг» гидж нерäдцхänä. Шиндлжлгнäs ишт-ägъär эн гемиг ямад тарадгнх меддсмн. Эн гем тарадгнх—үүрмг хорхас (микробмуд), тедн микроскопд үзгднä. «Ямана безгин» хорхаг 1886 жилд илдксн. Терүг бруцелла гидж, терүгär кōдлдг геминх бруцеллез гидж нерäдсмн.

Кен бруцеллезар ягъдж гемтдв?

Тим гемтä ямана түүкä (эс буслгъсн) үс уусар күн бруцеллезар гемтнä. Яманас талдан чигн (үкр, гаха) малас гемтнä. Болв, хөн, яман хойрас хальдсн гем дегд күнд болна. Укрäs хальдсн гем гөнхгн болна. Зуг кемр үкр хөөнäs, өсклä яманас хальдсн, ташр тер үкрäs хальдсн бруцеллезтä күн дегд догшар гемтнä.

Бруцеллмүд күүнä цогцд ордж одсн бийнх, гем кесгтән бийн медүлхш. Гемин «бултнхгү» цаг 2—3 долан хонг болна, зäрдмән үлнä. Түрүлäd халун икднä, чинäл алдрна, толгъа өвднä, кōл, гарин үй-хаар өвднä, белкүсн өвднä, кōлсн асхрна, тер дотр сōбд кōлсн икär гарна. Халун боли кōлсн гарлгн догшн биш болад, удан эс болсн бийнх, чинän алдрлгн,

үй-хаар өвдлгнх кесгтән уурхш. Зäрдмән гем эдгсн бäädл гарна. зуг дарунх шинäs эклнä. Эн гемиг медхär гемтä күүнä цус шиндлмн. Эсклä күүнä махмудт «бруцеллин» гидг препарат тäräд, бас меддж болнä.

Бруцеллмүд күүнä махмудас ус дахад бас гарна. Тер учрар мөрән үздг газрас гархларн гаран угъадж, гoсан цеврлджäh кергтä. Бруцеллез гемтä эк нилх күүкдән кōкär асрдж чадхмн. Болв, экин гем дегд күнд болхла, асрдган уурхмн. Гер-бүлд олн күн гемтä болвчн, эдн нег-негнäsн гем авсн улс биш, эдн малас, махн-үснäs гемтсн улс. Күүнäs күүнүр бруцеллез ирхш.

Бруцеллмүд күүнä махмудин газа удан äмд бääцхänä

Бруцеллезар гемтä малин үлдлäs икär цеврлджähмн: бруцеллмүд йир удан äмд бäänä. Төл зуурмар хайсн малин земсгт бруцеллмүд 7 сард äмд бäänä, малин кевтрäs гарсн бүзрт—4 сар күртл, малин шееснä үлдлтä хагсу тооснд —1,5 сар, тер тоосн чигтä болхла—2,5 сар, давста махнд—1 сарас үлү äмд бäänä. Гемтä малин үснд бас йир удан äмд үлднä. Тегäd чигн малин бäärн, сүүр газр, үлдл хот, хот өгдг орм, бузрдсн усн, бог-шег —гемтä малла харгъсн тоот цугъар хальдврта болджана. Кемр тим шавр, бог-шег күүнä хувцнд, гoснд наалдхла, бас хальдврта болнä. Гемтä малин арсн, ноосн бас хальдврта. Малин арснд боли нооснд бруцеллмүд хойр сард, хүрсхд—3 сард, хальдврта уснд—90—150 хонгтан бруцеллмүд äмд үлднä.

Тегäd бруцеллмүд, махмудас гарсн бруцеллмүд чигн күүнд, малд гем өгдгнх, ääмштгәнх ил. Энүг мартхмн биш.

Күн ягъдж бруцеллезар гемтнä?

Бруцеллезин хальдврта хорхас (микробмуд) күүнä махмудт хамрин, нүднä, амна хальсар, күүнä ил арста газрар дамджж орна. Цугаснх элвгär эрүл улс гемтä малин үсар, үснäs гарсн продукцар дамджж, малд эс бōрдсн йнх хальдад, гем авна. Уулынх ганьдо улсас хулддж авсн, эс хäläсн үснäs, таргас, тoснас кōлтä бас йир элвгär гемтнä. Гемтä мал ус уудг газрт бōмсн, тимх худгас ус уусн күн бас гемтнä. Гемтä малин бог-шегär яссн газрт тärсн темс түүкägъär эдлхлä, бас хальдврта. Бруцеллмүд, мал, арс эд-бод кесн цагла, күүнä арсар дамджж бас хальднä.

Гемäs саглгнхна эв-аргъ эс текхлä, цеврән эс бärхлä, гемтä мал арсн цагт, малин хора, хаша цеврлсн цагла бас хальдна. Зуурм гарсн, хайгдсн малин төл, саглдж эс далдхла, бас гем халхна. Улгүрлхд, 1958 жилин хаврар Элстин багъчуд «Буратинский» совхозин малин төл авчад дөнх болджаснас нег 19-тä күүн эн учрар бруцеллез авб.

Кōлин арсар дамджж, арсн кесн цагла, бруцеллезар бас күн гемтнä. Гемтä хө киргъсн цагла, ноос эд-бод кесн цагла, эс саглсн улс бас гемтнä. Төл хайсн, төллсн мал алад, өвчсн күүнд йир ääмштгä: икär саглхмн.

Бруцеллезас сагллгнх

Бруцеллезта малин үс цеврлдж, хальдвринх уга кехд, буслгъхмн, тегäd бруцеллмүд үкдж одна. Ним үс талдан аргъар бас цеврлдж болхмн: 70 градус халунд, 30 минутд бärхмн. Эннх пастеризац гидж нерäдгднä. Уснä кесг зүсн гарц: өрм, тарг (сыр, брынз) —эрк биш пастеризацд өрсн үснäs кегдмн. Кемр брынз гемтä малин үсär кегдсн болхла, эрк биш 2 сард бärчкäd бруцеллмүднх арлсн цагт оч эдлхмн.

(Чилгчнх дарук номерт)

Л. НАМИН